

ÜNLÜ TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTUMGULI FİRÂĞÎ*

Eman Kılıç Şad Mihr
Çeviri: Ali TEMİZEL**

ÖZET

Türkmenlerin büyük şairi Mahtumguli Firâğî hakkındaki bu makale, şairin babasından, doğumundan, ölümünden, mezarından, soyundan, öğrenimi ve seyahatlerinden, şairin yaşadığı dönemin sosyal durumundan, eserleri ve divanından, şair hakkındaki başkalarının görüşlerinden, divanının basılmış nüshalarının bibliyografyasından bahsetmektedir. Ayrıca şairin şiirlerinden bazı küçük örnekler de verilmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

Mahtumguli, Türkmen edebiyatı, Firâğî, Mahtumguli Divânı.

THE FAMOUS TURKOMAN POET MAHTUMGULI FİRÂĞÎ

ABSTRACT

This article is written on Mahtumguli Firâğî was among one of the best Turkoman poets. This article also contains; about his father life, his birth, his dead, his grave, his race, his education, his expedition to other places, his social life, his works and divans and some descriptions of the other scoolars on his works. Except all these it is gives some sample from the his poems.

KEY WORDS

Mahtumguli, The Literature of Turkoman, Firâğî, The Divan of Mahtumguli

Mahtumguli Firâğî:

Türkmen edebiyat ve tasavvuf dünyasında, Mahtumguli Firâğî adlı ünlü Türkmen şairi ve mutasavvıfı, parlayan ve nur dolu bir yıldız gibi ışık saçmaktadır. Onun beğenilen ve gönül süsleyen şiirleri, bölge halklarının lâtif gönüllerinde ve ince duygularında, özellikle araştırmacıların ve eskiye ilgileri olan edep sahiplerinin yanında özel bir değere ve yere sahiptir. Beğenilen teşbih

---

* Bu makalenin orijinal ismi “Mahtumguli Ferâğî, Şâir-i Nâmdâr-ı Türkmen” şeklinde olup *Edebistan* , Yıl, V, Sayı 52, Tahran, Ferverdin 1373/Nisan 1994, s. 48-50’de Gunbedkâvs’dan Eman Kılıç Şad Mihr tarafından yayınlanmıştır. Makalede gösterilen kaynaklar ve verilen dipnotlar, makalenin yazarına aittir.

** Dr., Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fars Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

ve istiarelerine, nasihat içeren özel şiirlerine ilâveten toplumsal kültürle karışmış ahlâkî güzel hikâyeleri, divânına özel bir aydınlık bağışlamaktadır. Bu kısa yazıda, bilinmeyen bu şair ve mutasavvıfın, aziz vatandaşlara tanıtılması amacıyla sadece onun hayatı ve edebî değeri hakkında bir inceleme yapmak istiyorum. Dostların bu kısa yazıdan yeterince faydalanacaklarını ümit ederim.

Şairin Babası:

“Azâdî” edebî mahlası ile “Karrî Molla” diye meşhur Devlet Muhammed (1700-1760), kendi çağının meşhur ve yüksek sesli şairlerinden idi. İlk bilgileri, tüm ilimlere sahip olan babasının yanında öğrendi ve Hîve’da öğrenimine devam etti. Devlet Muhammed, Orazgül ile evlenir ve üçüncüsü Mahtungulı olan beş erkek ve ve bir kız çocuğu sahibi olur. Onun birlik ve adaleti savunan ve bir tür millî ve kavmî duygu ve düşünceyi içeren gazel, kaside vb. şiirleri vardır. “Câbir ve Ensâr” (Zalim ve Yardım Eden) hikayelerini içeren “Va‘z-ı âzâdî” ve “münâcât-nâme” gibi eserler onundur. Onun şiirlerinden bir örneği aşağıda sunuyoruz:

“Köñül içre evvelden fikr eylegil,
Fark edip yağşı yamani söylegil,
Ger yaman bolursa söz yumgil dudak
Yağşı bolsa deyir sen anı yağşırak.”

(Önce gönülde düşün, iyi ve kötüyü teşhis et ve o zaman söyle. Eğer kötü olursa dudağı kapa ve iyi olursa daha iyi söyle.)

Dovlet Muhammed altmış yıl yaşadıktan sonra fani dünyayı terk etti.

“Altmış yaşta nevrûz günü luv yılı¹
Durdu ecel, yolın tutdı atamıñ.²”

(Hayatının altmışıncı baharında ölüm, babamın yolunu kesti.)

Şairin Doğumu, Ölümü, Mezarı ve Soyu:

Aşık şair Mahtungulı Firâgî 1733 yılında Türkmenlerin büyük tayfalarından olan Göklen tayfasının Gumbedkâvs’ın kuzey doğusundaki “Gerkez” aşiretinde Ginikçay denilen yerde dünyaya gözünü açtı.

¹ Luv yılı, Türkmen takviminde “balık yılı”dır.

² Hazret-i Mahtungulı’nın Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 419.

“Bilmeyen soranlara aydınız bu garıb adımızı
Aslı Gerkez, yurdu Etirek, adı Mahtumguli’dır.³”

(Bu garibi arayanlara şöyle deyiniz: Aslı Gerkez, vatanı Etirek ve adı Mahtumguli’dır.)

Şairin ölüm tarihi, 1210/1790 olarak biliniyor. Her yıl âşıkların ve meftunların, çevresinde pervane gibi döndükleri bu yüksek sesli Türkmen şairinin mezarı Aktokay denilen bir bölgede Marı (Merv), Tepe Kerend arasındaki kümbetin kuzeyinde yer almaktadır.

Burada hatırlatmak gerekir ki, şairin defnedildiği mevcut bina, güneş altında birkaç yıl geçtikten sonra ihtişamını, büyüklüğünü ve ululuğunu kaybetmiş ve (şimdilerde) yetkililerin teveccühünü talep etmektedir.

Şairin Öğrenimi ve Seyahatleri:

Eserlerinden ve yaşantısından anlaşıldığı üzere, şairin hayatı iki döneme ayrılabilir. Birinci dönem, zamanın ilimlerini tahsil için yaptığı öğrenim ve yolculuklar dönemi, ikinci dönem ise batınî ilimleri öğrenme, maneviyata yönelme, zahirî ilimlerden uzaklaşma, ıslah ve irşad döneminin tamamında rehberlik ve birliğe davetin olduğu dönemdir.

Firâgî’nin öğrenimi ve yolculukları, divanına uygun olarak ve de şairin çevresinin yazılarına göre şöyledir:

O, temel bilgileri, okumayı ve yazmayı çocukluk günlerinde, edip ve âlim olan kendi babasından (Dovlet Muhammed Azâdî’den) öğrenir.

“Dua kılsam cebr u cefa ekserdir,
İlm öğreden ustad-ı kablem pederdir.⁴”

*(Zamanın eza ve cefası karşısında benim duam oldukça kıymetsizdir.
Bana ilim öğreten kimse, babamdır.)*

Diğer ilimlerin başlangıcını da babasının yakın dostlarından olan ve kendisinin ikinci hocası Niyaz Salih’ten öğrendi. Güzelayak köyünde İdris Baba medresesinde bir süre öğrenim gördükten sonra, tahsiline devam etmek için

³ Hazret-i Mahtumguli’nin Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 665.

⁴ Hazret-i Mahtumguli’nin Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 696.

Buhara'ya giderek Kögöldaş medresesinde dinî ve Arabî ilimlerini öğrendi ve o medresede daha sonra kendisinin vefalı dostu olan Nuri Kâzım ile tanıştı. Firâgî, bir süre sonra arkadaşıyla birlikte dini yaymak ve bölgesinin halkına doğru yolu göstermek için ülkesine döndü.

Bu iki genç, kendi ülkelerini tebliğ sırasında, Afganistan ve Hindistan'a gider, Hindistan'da altı ay ikamet ettikten sonra Türkistan'a gelerek Hoca Ahmed-i Yesevî⁵ medresesinin ileri gelenleri ile görüş alış verişinde bulunurlar. O çevrenin üstat ve âlimleri de onları, o devrin dinî ve islâmî ilimlerinin en büyük merkezlerinden birisi olan Hîve şehrinde bulunan Şir Gazî medresesinde⁶ tahsile teşvik ederler.

Firâgî ve arkadaşı Nuri Kâzım, öğrenim amacıyla Hîve yoluna koyulurlar. Yolda Özbekistan'ın Margalan, Semarkand ve Andican şehirlerini görürler ve sonunda Hîve'de kendi tahsil ve öğrenimlerini tamamlamakla meşgul olurlar.

Firâgî, kendi eğitimini tamamladıktan ve başarısını gösterdikten sonra, kısa bir süre aynı medresede öğretim işleriyle uğraşır ve o sırada vatanına ve asil doğum yerine döner.

“Hakdan bize buyruk bağlıdır belim,
Sende ta'lim aldı, açıldı tilim,
Gelsin deyip karar ol Gerkez ilim,
Gider boldum hoş kal güzel Şirgâzî.⁷”

(Takdir-i ilahî bize böyledir ve bizim ondan kaçma gücümüz yoktur. Senden (Şirgâzî medresesine hitap) öğrenim gördüm ve fesahat-ı beyan öğrendim. Şimdi benim Gerkez ilim, benim yolumu gözlemekte ve beni beklemekte. Ey Şirgâzî, bize (artık) vedalaşma vaktidir.)

Firâgî'nin seyahata, gezmeye ve dolaşmaya çok ilgisi vardı ve divanının üç yerinde kible (Kâbe)'ye yolculuğunun sebebini yansıtır ve cezbeyle kapılmaya, ihrama âşık olmaya ve Allah'ın evini tavafın halet-i maneviyesine zorlanır. Çünkü, hacca niyet, bizzat dinin herkese emridir ve bunun dışında İslâm'ın temel şartlarından biridir. O, divânının bir yerinde şöyle der:

⁵ Hoca Ahmed-i Yesevî (ö.1166), VI/XII. Yüzyılın meşhur alimlerinden ve Yeseviye tarikatının kurucusu olup, Hâce Ebû Yakup Hemedânî'nin hizmetinde bulunmuş ve Hâce Hemedânî'nin izniyle davet makamına ulaşmıştır.

⁶ Çeşitli derslerin okutulduğu Buhara'nın önemli medreselerinden biridir.

⁷ Hazret-i Mahtunguli'nin Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 290.

“Mahtumguli bildim, bahtım bîvecdir.
Ganîm güçlidir, ikbâlim kecdir.
Niyetim Kâbe’dir, hayalim hacdır.
İkrârım bar hac tavâfin itmege.⁸”

(*Mahtumguli! Kötü talihli olduğumu bildim. Düşman kuvvetli ve ben kötü bahtlıyım. Kâbe niyetinde ve hac arzusunda yım. Allah’ın evini tavaf etmeye kararlıyım.*)

Şairin Döneminin Sosyal Durumu:

Şairin çağı, karışıklık ve düzensizlik çağı idi. Çünkü, o dönemde (özellikle Nadir Şah zamanı) İran milleti, bir çok zulümlere şahit oldu. Bu durum, daha çok köylü ve çiftçi sınıfını zorluyordu. Çünkü, normal vergilere ilâveten ağır haraç vermeye zorlanıyorlardı ve onu ödemeye gücü yetmeyen köylüler de ya Nadir Şah’ın zindanlarında can vermeye veya sürekli olarak katliam ve yağmalamaya şahit olmaya (öldürme ve yağmalamayla karşı karşıya gelmeye) mecbur ediliyorlardı. Açıkçası, kaçma veya uyumsuzluk durumunda iş, malların ve arazilerin yağmalanmasıyla sonuçlanan bir savaşa ve ölüme dönüşüyordu.

Türkmenler, Nadir Şah’ın işkence ve zulmünden kurtuldukları, güçlendikleri ve bağımsız ve sakin bir yaşantıya sahip oldukları bir zamanda da Aga Muhammed Han yüzünden güvenlikte değildiler. Çünkü, bu sırada da o, Türkmen tayfalarının üzerine saldırıyordu.

Diğer taraftan Türkmenler, kendi aralarında iç sürtüşmelere duçar idiler. Bu sürtüşmelerin en büyüğü 1168/1754-1184/1770 yıllarında ortaya çıkan ve sonuçta da o bölgede egemenliği Yomutlar’ın ele geçirdiği Yomut ve Özbekhan kabilelerinin çatışmaları idi.

O esnada, Nadir Şah’ın Derranî diye meşhur Ahmed Han Abdalî adlı önde gelen adamlarından biri Afganistan’da egemenliği ele geçirmek ve hükümet kurmak için Afganistan’a gider. Savaş sırasında ve egemenliği elde etmede ortak olmaları için tüm Yomut ve Göklen, özellikle Çovdurhan ve Dovlet Mahmud Azâdî aşiretlerinin liderlerinden yardım ister. Bunlar da Ahmed Han’ın yardımına koşarlar ve bir grupla birlikte Afganistan yolunda (Göklen aşiretinin reisi Çovdurhan ve Firâgî’nin iki kardeşi Muhammed Safa ve

⁸ Hazret-i Mahtumguli’nin Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 220, 259, 405.

Abdullah) öldürülürler. Mahtungulı, Çovdurhan'ın adına söylediği kendi şiirlerinin birinde onun cesaret ve kahramanlığını şu şekilde tasvir ediyor:

“Ahmed Padişah'dan haber almaga,
Ümit ikballer Çovdurhan için,
Sag belirip, selamet gidip gelmege,
Ümit ikballer Çovdurhan için.⁹”

(Ahmed Han Abdali'nin makamına ulaşmak için talih, Çovdurhan'a yüz vermedi. Savaşta kurtuluş için de şans ve talih, ona yardım etmedi.)

Mahtungulı kendisi, Muhammed Hasan Han Kaçar'ın ayaklanmasını anlamıştır. Kerim Han Zend ve Muhammed Hasan Han arasında ortaya çıkan savaşta, Muhammed Hasan Han'ın yardımına koşan Türkmenler de güçlü idiler ve Kerim Han'ı yendiler.

“Sur-ı Feth-i sudar oğlu geldi vakt,
Neye bu devrân-ı âlî siziñdir.
Dag kimin terpenmez, derya dek dönmez,
Yomut Gökleniñ ehli ili siziñdir.¹⁰”

(Ey Feth Ali Han'ın oğlu ayağa kalk, zira bu yüksek talih senindir. Dağ gibi dayanıklı, deniz gibi sağlam ol. Yomut ve Göklen ilinin ahalisi senin yanındadır.)

O asırda her şeyden önemlisi, Türkmenlerin dağınık aşiret ve geleneksel yaşayış ve gidişatının yerini idareci ve komutanlık sınıfına değiştirmesi, ticaret ve tüccarlığın yayılması, kabile reisi, ordu komutanı, han, bek ve benzeri yeni sınıfların ortaya çıkması, sınıflar arası farkın günden güne artmasına sebep olmuş olmasındır. Böylece onların da yavaş yavaş arazi mülkiyetine sahip olması, kötü koşullardaki insanların da kazanç temin etmelerini sağladı. Bu sınıflar arasındaki büyük ihtilaflar, hanların ve beylerin zulüm ve eziyetleri şairin şiirlerinde iyi bir şekilde hissedilir:

“Âhir zamân boldu elhâzır il dek,
Resûl sözü, bir bir geldi yârânlar,
Kalmadı adâlet begde hanlarda,
Yurdu zulm u sitem, basdı yârânlar.¹¹”

⁹ Hazret-i Mahtungulı'nın Tam Divanı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 294.

¹⁰ Hazret-i Mahtungulı'nın Tam Divanı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 78

(Şimdi ilimize kıyamet günü geldi. Allah'ın resûlu'nun (kıyamet gününün alametleri hakkında) sözlerinin bir bir ortaya çıktığını görüyoruz. Hanlar'da ve Beyler'de hiç adalet kalmamış. Ey dünyanın yaratıcısı! Zulüm ve zalim bizi sardı.)

Şairin Eserleri ve Divanı:

Günümüze kadar gelmiş olan divanı, yalnızca gönülden gönüle taşınan, insanların kalplerinde yer edinmiş olan ve bize yadigâr olarak bırakılan şiirlerini içerir. Şairin eserleri ve divanı, iç savaşlar, saldırılar ve de tabiatın acımasızlığı nedeniyle tamamen ortadan kaybolmuş ve beş yılda oluşturduğu kitabı, bir sel baskınının meydana gelmesi sonucunda yok olmuştur. Firâgî, bağrına ateş bastığı, hasret dolu ve gam yüklü “Reygân Eyledi” şiirinde şöyle diyor:

“Keyf-i gamda aziz ömrüm soldurup,
Şom felek, azâbım reygân eyledi.
Yazan kitaplarım sele aldırıp,
Gözlerim izinde giryan eyledi.¹²”

(Zamanın keder ve üzüntüsü, hayatımı soldurdu. Uğursuz felek de sonuçta ömrümü rüzgâra verdi, yazılarımı yağmaladı ve gözlerimi peşinde ağlar hâle soktu.)

“Gâfillikte düşmân aldı başımız,
Dargattı her yana dengi dûşımız,
Beş yılda bir kitap eden işimiz,
Kızılbaşlar alıp viran eyledi.¹³”

(Gaflette düşman bize galip geldi. Mal ve mülkümüz her yana saçıldı. Tamamlamak için beş yıl zahmet çektiğim kitap, neticede Kızılbaşların saldırısı sonucunda kayboldu.)

Şairin Soy Ağacı¹⁴:

1. Devlet Muhammed Molla
2. Mahtumguli Yunaçî (1654-1720)
3. Devlet Muhammed Azâdî (1700-1760)

¹¹ Hazret-i Mahtumguli'nın Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 119.

¹² Hazret-i Mahtumguli'nın Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 275

¹³ Hazret-i Mahtumguli'nın Tam Divânı, İntişârât-i Kâbus, Gunbedkâvs, 1329/1950, s. 275.

¹⁴ Kitâb-i Evzâ-i İctimâî ve İktisâdî-yi Türkmenha, Eminullah Gulî.

3a. Zenkızak

3a.1. Çakı

3a.2. Yârı

3b. Orazgöl

3b.1. Abdullah

3b.2. Muhammed Safâ

3b.3. Firâgî

3b.4. Gâhirculı

3b.5. Gülce

3b.6. Zübeyde

3b.3.1. İbrahim

3b.3.2. Molla Bâbek

3b.4.1. Karaca Molla

3b.4.2. Nazar Muhammed

3b.4.3. Annagurban

3b.4.4. Nazar Muhammed

3b.4.5. Ata İşân

3b.4.6. Kara İşân

3b.4.7. **Mahtumgulu****Başkalarının Gözüyle Şair:**

Şairin vefatından yetmiş yıl sonra Türkmen sahra bölgesinde seyahat yapan A. Wambery, “Seyahat-nâme” adlı eserinde Mahtumgulu hakkında şöyle yazıyor:

Mahtumgulu’nun şiirleri özel bir hareketliliğe sahiptir. Şöyle ki;

1. Saf Türkmen lehçelerinin tam bir örneğini ortaya koyuyor.

2. Onun yazılarında, doğunun diğer edebî ürünlerinde çok az görülen bir kaide, tam bir düzen ve sağlamlılık vardır¹⁵.

Bu âşık şairin şiirleri, gönülden gönüle dolaşarak halkın arasında özel bir sevgiye sahip olmuştur. Şiirlerin bir çoğu, incelik, güzellik ve tatlılık bakımından halkın ve yüksek tabakanın nezdinde yer edinmiş ve darb-ı mesel olarak halkın ağızında kullanılmıştır.

¹⁵ Seyahat-nâme-i Derviş-i Derûgîn, A. Wambery, Tercüme: Fethali Hâce Nuryân, s. 397.

Prof. U. A. Bertles¹⁶, Mahtumguli Firâgî'yi Cemşid'in (Cam-ı Cem) kadehine benzetmiştir. Çünkü o, Türkmen edebiyatının örneklerinin aynası ve bir milletin hislerinin ve duygularının yansıtıcısıdır.

Mati Gusayev¹⁷ de onun ferasetli bir şair olduğunu belirterek, eserinin mukaddimesinde Firâgî'yi şöyle tanıtıyor:

“Edebiyatımız bu şairden önce böyle bir şair görmemiş ve hiçbir şair, Firâgî ölçüsünde edebiyatımızı yükseltmemiştir. Türkmen edebiyatının halkın menfaatlerine olmasında onun büyük bir payı vardır.”

Alexandr Hudeska¹⁸, “Surûdeha-yı merdum-i Horasan” isimli kitabında Firâgî'nin üç şiirini tercüme etmiştir. Az sayıdaki bu şiirlerini dikkate alarak şöyle yazıyor:

“Ondan kalmış az sayıdaki şiirler, hümanist yaratıcılığının işaretidir. Burada şiirlerinin özelliklerinden birisine işaret etmek gerekir. O da Mahtumguli'nin tabiata olan aşkıdır. Böyle bir aşk, Asyalı şairler arasında nispeten azdır ve dünyevî görünümün boşluğunda onun felsefî düşüncelerini de dikkate almak gerekir. Din ve şiirin halkın medenileşmesinde önemli bir yerinin olduğu İran gibi bir ülkede Mahtumguli büyük bir hizmet yapmıştır.”

Berdi Kerbabayev¹⁹, kendi makalesinde onu, klasik Türkmen edebiyatının kahramanı olarak tanıtarak şöyle diyor:

“O, gönüllerde yer edinen, çekici ve beğeni toplayan şiirleri ve sözleriyle Türkmen edebiyatının kendi çağını ve geleceğini yüceltmıştır.”

Seyyid Muhammed Ali Cemalzâde, “Ceng-i Türkmen”²⁰ adlı kitabının tercümesinde, Mahtumguli'yi Türkmen edebiyatı ve kültürünün ihyası bakımından, Türkmenlerin Firdevsî'si olarak tanıtmıştır.

¹⁶ Prof. U. A. Bertles, 25.12.1890'da Petersburg'da doğan ve 7.10.1957'de Moskova'da ölen Rus müsteşrik ve tarihçesidir.

¹⁷ Türkmen filoloji ve akademik komisyon üyesi.

¹⁸ Alexandr Hudeska, 1806 yılında Polonya'da doğmuş, 1881 yılında Paris yakınlarında ölmüştür. Rusya'nın Gilan Konsolosluğu görevinde de bulunan Alexandr Hudeska, İran ve Gilan bölgesinin halk şiirlerinin örneklerini içeren eseri vardır.

¹⁹ Türkmenistan'ın ünlü gazeteci ve şairlerinden birisi.

²⁰ Ceng-i Türkmen, Gubinijozef Artur ve Kont Dö, Farsça'ya tercüme: Seyyid Muhammed Ali Cemalzâde, Tahran, 1357/1978.

Büyük Türkmen şairi hakkında başka bir çok kimse açıklama yapmıştır. Ancak onların tamamını aktarmak sözü uzatır.

Sairin Divânı'nın Yapılmış Baskıları:

Mahtumguli Firâgî'nin divânı ilk defa 1907 yılında Taşkent'te basıldı ve defalarca Türkmenistan, İran ve Türkiye'de çeşitli baskıları yapıldı. Divânı'nın İran baskıları şunlardır:

1. Gunbedkavûs'lu Bir Şair'e (Mahtumguli Firâgî'nin eseri), İntişârât-ı Kâbus.
2. Divân-ı Hazret-i Mahtumguli, Molla Mirza Abdullahî (İran'da ilk baskı), Bender-i Türkmen, 1326/1947.
3. Divân-ı Hazret-i Mahtumguli, Berdi Muhammed Muhammed Emânî (Birinci baskıdan alınma), Gunbedkâvs, 1329/1950.
4. Divân-ı kâmil-i Hazret-i Mahtumguli, Gunbedkâvs, 1342/1973, İntişârât-ı Kâbus.
5. Külliyyat-ı Hazret-i Mahtumguli, Hazırlayanlar: Veli Muhammed Azernuş ve Murad Durdu Gazi, Gunbedkâvs, 1343/1964.
6. Mahtumguli'nin sayılan şiirleri; Firâgî'nin eserlerinden seçme (Aşkâbad ve Bakû baskısından alınma) Tahran, 1358/1979.
7. Divân-ı Kâmil-i Mahtumguli, Murad Durdu Gazi, Gunbedkâvs, 1357/1978 ve 1362/1983.

Her ne kadar, büyük Türkmen şairinin şiirleri edebiyat severler ve araştırmacılar tarafından çevirisi yapılmışsa da onun Farsça'ya tercüme edilmesinde edebiyat üstatlarının himmeti beklenmektedir. Yine işin başlangıcında belirtildiği gibi, şair hakkındaki makalelerde, âşık şairin şiirlerinin bazısının tercümesini az çok görmekteyiz. Ancak bu konuda çalışma ve ihtimam göstermiş olan büyükler şunlardır:

1. Tercüme-i berguzîde-i eş'âr-i Firâgî be-Farsî (Firâgî'nin seçme şiirlerinin Farsça'ya tercümesi), Mîr Zencânî, 1370/1991.
2. Tercüme-i berguzîde-i eş'âr-i Mahtumguli be-Farsî (Mahtumguli'nin seçme şiirlerinin Farsça'ya tercümesi), Muhammed Rıza Begdilî, Mecelle-i İrân şinasî, 1371/1992.
3. Tercüme-i berguzîde-i eş'âr-i Mahtumguli Firâgî be-Farsî (Mahtumguli Firâgî'nin seçme şiirlerinin Farsça'ya tercümesi), Abdurrahman Deyrci, (Baskıya hazır).

Yıkıp Baradır

Gam dumanı basıp garip gönlümni
Göz yaşın saklamay geçip baradır.
Kimdir rahm eyleyen sorup hâlimni
Bozık gönlüm öyin yıkıp baradır.

Gerçi od yaksalar âşık yagından
Ölüm âsân erer dost firâgından
Hicrân meni kovdu sabır dagından
Firâk bogum bogum söküp baradır.

Evvelde devr-i devrânım çarh bulaşdırdı.
Gam canım guruddı ot tutuşdırdı,
Aşk seni coşdırıp hadden aşırđı,
Yüregim içimden çıkıp baradır.

Ferâgat yatırdım nefsimni beslep
Turđı gönül yâr cemalin heveslep
Hakdan hâcet dilep murdın islep
Gözüm ol yollara bakıp baradır.

Mahtumguli mecâlim yok söyleyin
Dostlara derdimni âyân eyleyin
Ey yaranlar ağlamayın, neyleyin
Aşk meni yandırıp yakıp baradır.

Yıkıp Gidiyor

Benim gamlı ve yalnız gönlüme keder basmıştır.
Gözlerimin yaşı öylece akmaktadır.
Benim halime acıyan kimdir?
Benim kırık gönlümün evi viraneye dönmüştür.

Aşığın yağından her ne kadar ateş yakarlarsa da,
Ölüm, sevgiliden uzak olmaktan daha rahat ve daha kolaydır.
Ayrılık beni sabır ve tahammül dağından kovdu.
Varlığım parça parça öylece yok olmaya başlamıştır.

O günlerin feleği beni parçaladı.
Keder ve üzüntü beni kuruttu, vücudumun tamamını ateş kapladı.
Aşkın coşturmasının sonucunda dolup taşım.
Sanki gönlüm (kalbim) canımdan çıkacak.

Gönül rahat olduğu halde; itaatsiz nefsimi yumuşattım.
Birden bire gönül, sevgilinin güzelliğini görmeye heveslendi.
Kendi muradını hakkın dergahından isteyerek,
Gözlerim, öylece yollara bakıp beklemektedir.

Mahtungulı, söz söylemeye gücün yoktur,
Dertlerimi dostlara açıklayayım.
Ey dostlar, ağlamaktan ve inlemekten başka çare var mıdır?
Aşk ateşinin daima yakıp yandırdığı kimseyim.